

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Архитектонски факултет

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

Предмет:

Реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата Бранка В. Бурмаза, дипл. инж. арх.

Одлуком Наставно-научног већа Архитектонског факултета бр. 01-910/2-5.3 од 29.05.2017. године, именовани смо за чланове Комисије за преглед, оцену и одбрану докторске дисертације кандидата Бранка В. Бурмаза, дипл. инж. арх. под насловом

**АРХИТЕКТОНСКИ МОДЕЛ КВИР ПРОСТОРА: СТУДИЈА
СЛУЧАЈА БЕОГРАДА**

После прегледа достављене Дисертације и других пратећих материјала и разговора са кандидатом, Комисија је сачинила следећи

РЕФЕРАТ

1. УВОД

1.1. Хронологија одобравања и израде дисертације

Кандидат је школске 2009/2010. године уписао докторске академске студије архитектуре научног карактера (основна област истраживања *архитектура и урбанизам*, ужа научна област истраживања *архитектура*) на Архитектонском факултету Универзитета у Београду и положио све испите на докторским академским студијама и стекао право да пријави докторску дисертацију.

На основу члана 98. Статута Архитектонског факултета у Београду („Сл. билтен Факултета“, бр.105/15 - пречишћен текст и 98/14), а у вези са чланом 28. и чланом 29.

Правилника о докторским студијама („Сл. билтен АФ“, бр. 102/14) и Одлуке Већа докторских студија Архитектонског факултета у Београду од 07.09.2016. године, Наставно-научно веће Факултета је, на седници одржаној дана 12.09.2016.године, донело одлуку број 01-1228/2-8.16. којом је образована Комисија за оцену испуњености услова кандидата Бранка В. Бурмаза, дипл. инж. арх. и теме докторске дисертације, под насловом „Архитектонски модел квир простора: студија случаја Београда“, у саставу:

- Др Владан Ђокић, предложени ментор,
редовни професор, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет;
- Др Зорица Ивановић, чланица Комисије,
доцент, Универзитет у Београду, Филозофски факултет;
- Др Ана Никезић, чланица Комисије,
доцент, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет;
- др Василије Гвозденовић, члан Комисије,
редовни професор, Универзитет у Београду, Филозофски факултет;
- Др Миодраг Шуваковић, члан Комисије,
редовни професор, Универзитет Сингидунум, Факултет за медије и комуникације.

На основу члана 30. Закона о високом образовању („Сл. гласник РС“, бр 76/05, 100/07 - аутентично тумачење, 97/08, 44/10, 93/12, 89/13, 99/14, 45/15 – аутентично тумачење, 68/15 и 87/16), а у вези са чланом 100. Статута Архитектонског факултета у Београду („Сл. билтен АФ“, бр. 105/15 – пречишћен текст), чланом 31. Правилника о докторским студијама Архитектонског факултета у Београду („Сл. билтен АФ“, бр. 102/14) и сагласности Већа научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду од 21.02.2017.године, Наставно-научно веће Факултета је, на седници одржаној 13.03.2017. године, донело одлуку 01-441/2-10.4 да се Бранку В. Бурмазу, дипл. инж. арх. одобрава рад на теми докторске дисертације, под насловом „Архитектонски модел квир простора: студија случаја Београда“ и да се за ментора именује др Владан Ђокић, редовни професор.

Студенту докторских студија Бранку Бурмазу, дипл.инж.арх. одобрен је статус мировања у школској 2011/2012. години. На основу члана 93. став 4. Статута Универзитета у Београду („Сл. Гласник УБ“, бр.186/15 – пречишћен текст), члана 38. Статута Архитектонског факултета у Београду („Сл. Билтен АФ“, бр. 105/15 – пречишћен текст), и Одлуке Ваћа докторских студија Факултета од 07.09.2016. године а на основу личног захтева студента Бранка В. Бурмаза, Наставно-научно веће Факултета је на седници одржаној 12.09.2016.године донело одлуку број 01-1228/2-8.20 којом се одобрава продужетак рока за завршетак студија, односно одбрану докторске дисертације до 30.09.2017. године.

Завршену докторску дисертацију кандидат, уз сагласност ментора, предаје на Веће докторских студија Факултета маја 2017.године.

На основу члана 101. и члана 102. Статута Архитектонског факултета у Београду („Сл. билтен АФ“, бр. 105/15-пречишћени текст), члана 37. Правилника о докторским академским студијама („Сл. билтен АФ“, бр. 102/14) и Одлуке Већа докторских студија Факултета од 22.05.2017.године, Наставно-научно веће Факултета је на седници одржаној дана 29.05.2017.године, донело одлуку број 01-910/2-5.3 да се образује Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата Бранка В. Бурмаза, дипл. инж. арх., под насловом „Архитектонски модел квир простора: студија случаја Београда“, у саставу:

- Др Владан Ђокић, ментор и члан Комисије,
редовни професор, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет
- Др Зорица Ивановић, чланица Комисије,
доцент, Универзитет у Београду, Филозофски факултет
- Др Ана Никезић, председник Комисије
доцент, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет
- Зоран Лазовић, члан Комисије,
редовни професор, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет
- Др Миодраг Шуваковић, , члан Комисије,
редовни професор, Универзитет Сингидунум, Факултет за медије и комуникације

1.2. Научна област дисертације

Докторска дисертација која је предмет овог реферата припада научној области *Архитектура и урбанизам*, ужој научној области *Архитектонско пројектовање и савремена архитектура*, за које је Архитектонски факултет матичан. Ментор дисертације је др Владан Ђокић, редовни професор у ужој научној области урбанизам и просторно планирање, Архитектонског факултета Универзитета у Београду.

Списак радова који квалификују проф. др Владан Ђокића за ментора докторске дисертације су:

- Ђокић, Владан (2004) *Урбана морфологија: град и градски трг*. Архитектонски факултет Универзитета у Београду, Београд, ИСБН 86-80095-73-7.
- Djokic, Vladan (2009) *Urban Typology: City Square in Serbia*. University of Belgrade, Faculty of Architecture, Belgrade, ISBN 978-86-7924-024-8, 2009.
- Djokic, Vladan i Zoran Nikezic (2007) *Political Circumstances as a Risk Factor In Urban Development of the City*, *Spatium: International Review Urban and Spacial Planning, Architecture, Housing Building, Geodesia, Environment*, 15-16, 2007. pp. 16-20. ISSN 1450-569X.

- Ђокић, Владан и Зоран Лазовић (2013) *Пројектантски, методолошки, културолошки, естетски и уметнички модели урбанистичког обликовања* у *Условијима стратешког обликовања* планирање и пројектовање: креирање стратегија и образаца. Универзитет у Београду - Архитектонски факултет, ИСБН 978-86-7924-118-4. UDC 711.4:551.583(082) 72:551.583(082) COBISS.SR-ID 204076812
- Михајлов, Владимир и Владан Ђокић (2004) *Урбана обнова са становишта одрживости: Рециклажа комплекса за производњу шпиритуса и алкохола у Зрењанину*. Едиција Архитектоника, монографија 13: „Принципи одрживог развоја, Проблеми редефинисања и методологија унапређења“, Архитектонски факултет Универзитета у Београду, (стр. 197-221), ИСБН86-80095-77-x
- Ђокић, Владан (2003) *Градски трг у урбаној реконструкцији* ДаНС бр. 43. Друштво архитеката Новог Сада, стр. 18-22, 2003, ИССН 0351-9775, УДК 71
- Ђокић, Владан (2003) *Утицај морфолошких карактеристика простора на његову сагледивост и препознатљивост*, Архитектура и урбанизам 12-13, стр. 73-84, ИССН 0354-6055.
- Ђокић, Владан (2002) *Садржајност градског трга у градовима Србије*. Поглавље у монографији "Регионализација Србије и Црне Горе - пут у Европске интеграционе процесе", Архитектонски факултет Универзитета у Београду, (стр. 26-46), ИСБН 86-80095-60-5
- Зоран Никезић и Владан Ђокић (2000) *О проблемима управљања урбаним развојем у условима политичке конкуренције и конфронтације*. Поглавље у монографији "Реализација урбанистичких планова: проблеми, методи, могућности", Архитектонски факултет Универзитета у Београду, Београд (стр. 3-21), ИСБН 86-80095-34-6

1.3. Биографски подаци о кандидату

Кандидат Бранко Бурмаз, дипл. инж. арх., је рођен 19. 03. 1976. године у Ваљеву, где је завршио основно образовање и Природноматематички смер Ваљевске гимназије. На Архитектонском факултету универзитета у Београду дипломирао је 2006. године са просечном оценом 8,28 и оценом 10 на дипломском испиту, и тиме стекао звање дипломираног инжењера архитектуре. На Докторским академским студијама Архитектонског факултета Универзитета у Београду кандидат Бранко Бурмаз је 2016. године одбранио тематско истаживање остваривањем укупно 150 ЕСПБ и стекао је укупну просечну оцену студија 9,52.

Усавршавање кандидата везано је за постдипломске студије, стручни рад у пракси и рад у научно-истраживачким пројектима. Стручни рад кандидата подразумева учешће у изради архитектонско-урбанистичких конкурсних решења и реализованих објеката – самостално и у оквиру ауторских и пројектантских тимова. Са својим радовима је учествовао на више изложби архитектонских радова. Кандидат је члан Удружења архитеката Србије, Друштва архитеката Београда и Инжењерске коморе Србије.

Кандидат је 2009. године уписао Докторске академске студије на Архитектонском факултету Универзитета у Београду. Од тада ради и као предавач на Accademia del Lusso у Београду, где води предмете Пројектовање 1, 2 и 3 и Технике презентације 1, 2 и 3, на трогодишњим студијама дизајна ентеријера, као и основне и напредне курсеве дизајна ентеријера на Istituti Callegari у Београду. У том периоду био је куратор на две изложбе пројеката ентеријера.

Научно-истраживачки рад кандидата односи се на радове у области теорије архитектуре, друштвених теорија простора, као и теорије рода и квир теорије. У овој

бласти учествовао је у интердисциплинарном истраживачком пројекту „Међу нама“, и објавио неколико научних радова.

2. ОПИС ДИСЕРТАЦИЈЕ

2.1. Садржај дисертације

Докторска дисертација кандидата Бранка В. Бурмаза, дипл. инж. арх., под насловом „Архитектонски модел квир простора: студија случаја Београда“, изложена је на укупно 215 страна. У делу који претходи основном тексту дисертације дате су: насловне стране дисертације на српском и енглеском језику, стране са подацима о ментору и члановима комисије, изјаве захвалности, резиме, кључне речи и научна област на српском и енглеском језику и садржај, на укупно 16 страна. На 3 стране наведени су: листа слика, листа табела и листа скраћеница. Основни текст дисертације заједно са напоменама дат је на 182 стране и укључује једну табелу и 20 слика. Након основног текста следи списак коришћене литературе и извора, који укључује 176 библиографских јединица датих на 14 страна. На крају рада дата је биографија кандидата, изјава о ауторству, изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјава о коришћењу на 5 страна.

Докторска дисертација састоји се из шест глава: Увод, Теоријско-методолошки оквир, Квир као пракса поделе, кривљења и неодређености у перципираном архитектонском простору, Архитектонски модел унутрашње периферизације у репрезентацији и производњи квир простора, Живљени квир простор Београда и Закључак. Увод садржи 4 поглавља од 1 до 26 стране. Друга глава садржи 3 поглавља од 27 до 44 стране. Трећа глава садржи 6 поглавља од 45 до 82 стране. Четврта глава садржи 6 поглавља од 83 до 110 стране. Пета глава садржи 3 поглавља од 111 до 165 стране. Закључак садржи 2 поглавља од 166 до 182 стране. На крају су дати Литература и Извори. Структура дисертације је прегледно систематизована у следећем садржају:

НАСЛОВНА СТРАНА НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

НАСЛОВНА СТРАНА НА ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ

ИЗЈАВЕ ЗАХВАЛНОСТИ

РЕЗИМЕ, КЉУЧНЕ РЕЧИ И НАУЧНА ОБЛАСТ НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

РЕЗИМЕ, КЉУЧНЕ РЕЧИ И НАУЧНА ОБЛАСТ НА ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ

САДРЖАЈ

1. УВОД

1.1. Предмет и циљ истраживања

- 1.2. Претходна истраживања из области производње друштвеног простора, архитектуре и квир студија
- 1.3. Извори о квир простору Београда
- 1.4. Основне хипотезе
2. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР
 - 2.1. Оквир за анализу квир просторне праксе
 - 2.2. Оквир за анализу репрезентације квир простора
 - 2.3. Оквир за анализу простора квир репрезентације у Београду
3. КВИР КАО ПРАКСА ПОДЕЛЕ, КРИВЉЕЊА И НЕОДРЕЂЕНОСТИ У ПЕРЦИПИРАНОМ АРХИТЕКТОНСКОМ ПРОСТОРУ
 - 3.1. Подела у квир простору
 - 3.2. Непрозрачна опна – архитектура квир поделе
 - 3.3. Концентрација и гравитација око делимично пријатељског места
 - 3.4. Закривљења у квир простору и набори око ЛГБТК места
 - 3.5. Квир тело у простору феноменологије
 - 3.6. Пенијева критика квир пројекта и њене просторне консеквенце
4. АРХИТЕКТОНСКИ МОДЕЛ УНУТРАШЊЕ ПЕРИФЕРИЗАЦИЈЕ У РЕПРЕЗЕНТАЦИЈИ И ПРОИЗВОДЊИ КВИР ПРОСТОРА
 - 4.1. Анализа значења архитектонске метафоре квир места
 - 4.2. Ка архитектонској синтакси у метафорама квир места – метод просторног модела
 - 4.3. Обликовање и анализа архитектонског модела квир метафора
 - 4.4. Анализа синтезног модела архитектонских односа у квир метафорама – обликовање унутрашње периферизације
 - 4.5. Увијање квир простора
 - 4.6. Перформативност архитектонског модела унутрашње периферизације
5. ЖИВЉЕНИ КВИР ПРОСТОР БЕОГРАДА
 - 5.1. Типологија квир места у Београду
 - 5.2. Историја квир места у савременом Београду и њихов положај
 - 5.3. Анализа живљеног простора и архитектонске структуре на квир местима у Београду
6. ЗАКЉУЧАК
 - 6.1. Архитектоника перципираног, замишљеног и живљеног квир простора
 - 6.2. Планирање и пројектовање за ЛГБТК заједнице у Београду

ЛИТЕРАТУРА

ИЗВОРИ

БИОГРАФИЈА АУТОРА

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКОГ РАДА

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

2.2. Кратак приказ појединачних поглавља

Докторска дисертација је подељена у шест глава.

У првој глави, *Увод*, представљени су проблем и предмет истраживања, циљ и задаци истраживања, анализа претходних истраживања из области производње друштвеног простора, архитектуре и квир студија, као и доступних извора о квир простору Београда. Уводни део рада се завршава дефиницијом полазних хипотеза и коришћених метода истраживања.

У другој глави, *Теоријско-методолошки оквир*, дефинисани су основни теоријски појмови и анализирани могућности које теорија простора Анрија Лефевра (Henri Lefèbvre), као основни теоријски оквир, отвара за истраживање квир простора. Испитује се на који начин сваки од основних појмова његове дијалектичке тријаде, просторна пракса, репрезентације простора и простори репрезентације, може бити посматран у односу на теоријске поставке и сазнања из области квир студија и студија родног простора. На тај начин се формирају посебне теоријско-методолошке основе за анализу квир просторне праксе, репрезентације квир простора и простора квир репрезентације у Београду.

У трећој глави, *Квир као пракса поделе, кривљења и неодређености у перципираном архитектонском простору*, се анализира перципирани архитектонски простор као нарочита квир просторна пракса. Основне особине ове праксе откривају се у подели на градске просторе, односно места утврђене хетеронормативне употребе и она места чија употреба указује на иступање из оквира хетеронормативности. Анализира се улога архитектонске структуре као непрозирне опне, затим начини на које употреба простора кроз концентрацију и гравитацију, те кривљење и преусмеравање перцепције и кретања у простору као суштински просторни механизми обликују и одражавају претходно наведену поделу градског простора.

У четвртој глави, *Архитектонски модел унутрашње периферизације у репрезентацији и производњи квир простора*, анализира се репрезентација квир простора као јединствен просторни модел који настаје дискузивно, у популарном и стручном говору о квир особама. Методом просторног моделовања откривају се архитектонски односи у метафорама које говоре о друштвеном положају квир особа. Применом истог метода открива се и синтетни модел архитектонских односа у квир метафорама који настаје као комбинација појединачних модела из квир метафора. Овај синтетни модел назива се моделом *унутрашње периферизације*. Анализира се како овај модел утиче на репрезентовани простор квир кориника.

У петој глави, *Живљени квир простор Београда*, на основу претходних резултата и обимног теренског истраживања које прати њихов историјат, диспозицију и ближи опис, развијена је типологија квир места у Београду, и то на основу структурно-

архитектонских особина места и специфичности њихове употребе. Према датој типологији спроведена је анализа архитектонске структуре и живљеног простора квир места у Београду. Кроз анализу се посебно прати начин на који модел унутрашње периферизације утиче на обликовање квир места.

У шестој глави, *Закључак*, представљени су резултати истраживања, испитана утемељеност почетних хипотеза истраживања и постављене смернице за будућа истраживања, као и препоруке за будуће планирање и пројектовање.

На самом крају докторске дисертације налазе се *Литература* и *Извори*.

3. ОЦЕНА ДИСЕРТАЦИЈЕ

3.1. Савременост и оригиналност

Истраживање квир простора у оквиру теорија које се баве архитектуром и урбанизмом је на почетку свог развоја. Овим радом се први пут поставља комплексна интердисциплинарна методологија истраживања архитектонских начина производње и обликовања ове врсте простора, први пут се образлаже постојање јединственог архитектонског модела који учествује у производњи квир простора, први пут се истражује архитектонски квир простор Београда и први пут се систематично представља бројна теренска грађа о њему.

Ово истраживање се ослања на Лефеврову теорију производње простора. Међутим, Лефееврова тријада је овде комбинована са савременим становиштима квир теорије, као и са архитектонском теоријом просторне синтаксе.

Кроз анализу перципираног простора се показује да се квир просторна пракса обликује кроз поделу, кривљење и неодеђеност квир места. Тако се на основу недавних архитектонских истраживања родног простора изводи оригинална теза о квир простору не само као о простору скривања, већ и као архитектонском простору кривљења. Такође се на основу недавних поставки у области квир феноменологије брани оригинална теза о квир пракси као пракси неодређености положаја и оријентације тела у перципираном архитектонском простору.

Оригинална је употреба архитектонске методе просторне синтаксе по угледу на метод развијен од стране Хилијер и Хансон (Bill Hillier, Julienne Hanson) у испитивању дискурзивне репрезентације структуре, а не само материјалних архитектонских објеката и остатака. Такође, први пут се у истраживању квир простора, четири просторно-архитектонске метафоре које се појављују у говору о квир особама, метафоре плакара, сопствене собе, четири зида и периферије, посматрају као јединствени механизам који производи не само слику о квир простору него и условљава његово архитектонско обликовање. Начин на који делује овај механизам објашњава се у односу на просторну дијалектику као и савремена истраживања из области хумане географије и квир теорије, позивајући се на теорију перформативности и могућности њене примене на просторне феномене.

Представљена архитектонска типологија квир места у Београду је до сада јединствени и оригинални допринос истраживању градског простора, као и из ње проистекла анализа архитектонске структуре и живљеног простора на квир местима у Београду.

3.2. Осврт на референтну и коришћену литературу

Избор, обим и квалитет библиографских јединица указује на то да је кандидат упознат са кључним теоријским расправама, резултатима и релевантним примерима у области коју истражује, као и да на одговарајући начин користи изворе за аргументацију својих ставова. Дисертација се позива на укупно 148 библиографских јединица, 122 јединице у литератури и 26 јединица у изворима, и заснована је на изузетно широком и сложенем референтном оквиру из различитих научних области.

Прилаже се осврт на кључне библиографске изворе који чине извод из целокупне приложене библиографије, груписан у четири основне теоријске области:

Теорија друштвеног архитектонског простора:

1. Lefebvre, Henri. *The Production of Space*. (D. Nicholson-Smith, Trans.) Oxford: Blackwell Publishing, 1991
2. Hillier, Bill., & Hanson, Julienne. *The social logic of space*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.

Квир студије:

1. Butler, Judith. *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*. New York: Routledge, 1993.
2. Butler, Judith. *Undoing gender*. New York: Routledge, 2004.
3. Ahmed, Sara. *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. Durham and London: Duke University Press, 2006.

Истраживања квир простора:

1. Brown, Michael. P. *Closet space: Geographies of metaphor from the body to the globe*. London: Routledge, 2010.
2. Doan, Petra L. (Ed.) *Planning and LGBTQ Communities: The Need for Inclusive Queer Spaces*. New York: Routledge, 2015.
3. Bell, David., and Gill Valentine eds. 1995. *Mapping desire: Geographies of sexualities*. London: Routledge, 1995.
4. Blagojević, Jelisaveta., i Dimitrijević, Olga. (Urednice). *Među nama: Neispričane priče iz gej i lezbejskih života*. Beograd: Hartefakt Fond, 2014.

5. Gregson, Nicky., & Rose, Gillian. "Taking Butler elsewhere: performativities, spatialities and subjectivities". *Environment and Planning D: Society and Space*, 18, pp. 433-452.

Истраживања архитектуре и сексуалности:

1. Colomina, Beatriz., & Bloomer, Jennifer. *Sexuality & space*. New York, NY: Princeton Architectural Press, 1992.
2. Rendell, J., Penner, B., & Borden, I. *Gender space architecture: An interdisciplinary introduction*. London: Routledge, 2000.
3. Smitheram, J. Spatial Performativity/Spatial Performance. *Architectural Theory Review*, 16:1, 2011, pp. 55-69.

У изворима се налази архивска грађа која се односи на одговарајуће архитектонске пројекте, мапе, интернет извори, који укључују различите платформе за комуникацију и обавештавање ЛГБТК особа, интервјуи из личне архиве аутора и подаци државних институција и невладиних организација о ЛГБТК особама.

3.3. Опис и адекватност примењених научних метода

Истраживање повезује теоријска и емпиријска сазнања применом више научних метода. Теоријско-методолошки оквир обликован је кроз класификацију и анализу литературе из области архитектонске производње простора и квир теорије. Имајући у виду да се квир простор посматра првенствено као простор који измиче нормативној сексуалности, а на сексуалност се у контексту просторности гледа као на нераскидиву особину тела, Лефеевров тријада усвојена је за основни теоријски оквир истраживања као одговарајућа парадигма која на нарочито добар начин повезује тело са материјалним окружењем, јер разматра производњу друштвености из перспективе простора и из перспективе тела корисника. Како би се објаснио настанак и обликовање квир простора, анализа је у овом раду спроведена у три дела, тако да сваки одговара једном од елемената Лефееврове тријаде. Резултати сваког од ових делова се међусобно надовезују и подржавају.

У првом делу рада се објашњава квир просторна пракса користећи се анализом садржаја стручне литературе о архитектонском простору перцепције из области архитектонске теорије родног простора и квир студија, посебно квир феноменологије, као и критичком анализом појмова квир и ЛГБТ простора у односу на квалитативне увиде добијене кроз учесничко посматрање и неструктуриране разговоре унутар ЛГБТК заједница.

У другом делу се анализом популарног и стручног говора о ЛГБТК темама, те се откривају просторне репрезентације квир положаја. Њихов просторни значај се анализира са становишта лингвистичких теорија о метафори. Основни алат за испитивање просторне синтаксе у квир дискурсу развија се по угледу на онај који су користили Хилијер и Хансон (Hillier & Hanson, 1984), само што је овде примењен у анализи архитектонских формација у говору. Овај метод је нарочито користан и

уобичајен у струци за испитивање односа архитектонске структуре и друштвених односа. Користећи овај метод открива се и дијаграмски приказује синтезни модел просторних односа у квир дискурсу. Најпре се овај модел приказује на дводимензионалном, а потом на тродимензионалном дијаграму, методом просторног моделовања.

У трећем делу се користи исти метод просторне синтаксе како би се анализирала структура, овај пут не репрезентованог, већ материјалног архитектоског простора, на конкретним местима и око места ЛГБТК окупљања у Београду. Подаци о квир местима су сакупљани из писаних и електронских извора, и кроз полуструктурисане и отворене интервјуе са организаторима и посетиоцима квир места и манифестација у Београду, који су обављени у периоду између 2010. и 2016. године. Поред интервјуа коришћен је и антрополошки метод директног посматрања и етнографије који је примењиван у последњих двадесет година.

Закључци који се односе на препоруке у погледу планирања и пројектовања изведени су кроз поређење искустава у градовима који већ имају развијенију праксу у овој области, са могућностима, ограничењима и потребама који су у београдском случају уочени кроз претходну анализу.

3.4. Применљивост остварених резултата

Докторска дисертација представља велики искорак у односу на постојећу методологију истраживања самоорганизованих активности у архитектонском простору и посебно архитектонског квир простора. Основни предмет рада, квир простор и архитектоника квир места је потпуно неиспитан у нашој средини, па ово истраживање може послужити као добар основ за даљи рад у овој области. Резултати истраживања имају и практичну и теоријску примену.

Резултати истраживања засновани су на релевантним парадигмама и теоријама, искуству аутора и релевантном стручном искуству из других средина. Од теоријско-методолошког значаја је опис настанка самоорганизованих активности у архитектонском простору, као и употреба метода просторног модела за разумевање везе између знања о простору које се производи дискурзивно у популарном и стручном говору и просторно-архитектонских односа који настају у материјалном простору града. Овај методолошки приступ може бити примењен не само на испитивање квир простора, већ и других друштвених простора који се обликују ван институционалне архитектонске праксе.

Значај за проучавање производње и обликовања простора има и теза о перформативности простора као својеврсном механизму преношења просторних односа из једног контекста у други, а како би се произвели и одржали идентитети корисника. Ова теза, која последњих година почиње на различите начине да се испитује у области хумане географије, али још увек нема већих испитивања у архитектонској теорији,

нарочиту примену налази у проширењу теорије перформативности на проучавање и објашњавање просторно-архитектонских феномена.

У архитектури је квир простор до сада сразмерно мало истраживан у односу на друге дисциплине који тематизују простор у својим испитивањима. Нарочито архитектонски квир простор Београда до сада није истраживан. У складу са оваквим околностима, ова дисертација открива бројне до сада необјављене и научно неинтерпретиране чињенице о структури квир простора у Београду. Ови подаци могу послужити како за његово разумевање тако и имати велики практичан значај у односу институција, планера и пројектаната.

Два су кључна резултата производ овог истраживања. Најпре обликовање архитектонског модела којим се квир простор репрезентује у говору, а потом приказ и анализа развоја архитектонског модела квир простора у савременом Београду. Први може послужити као компаративни модел за даља истраживања квир простора, а други допринети познавању града и развоју нових области у његовом планирању и пројектовању.

3.5. Оцена достигнутих способности кандидата за самостални научни рад

Докторска дисертација показује да кандидат влада теоријским знањем и истраживачким методама, као и да добро познаје проблеме квир простора и посебно савремени београдски случај.

На основу детаљног увида у дисертацију, комисија је уверена да Бранко Бурмаз поседује способност за самосталан научно-истраживачки рад, истраживачку посвећеност и селективност у прикупљању и истраживању литературе, комуникативност у прикупљању и систематичност у обради релевантних података, информација и резултата, као и способност успостављања релација између теорије и праксе архитектонског планирања и пројектовања. Истовремено, кандидат је показао висок ниво логичког и систематичног размишљања и закључивања и спремност да разуме, савлада и укључи у свој рад релевантна сазнања и технике из других дисциплина.

Евидентне су његове способности за препознавање актуелних проблема у пракси и спремност да научно истраживање посвети и усмери истовремено ка теоријској, методолошкој и практичној примени. Број примењених метода и техника подразумевале су упорност, посвећеност, предузимљивост и способност анализе и синтезе, што је кандидат исполио спроведеним опсежним истраживањем. Комисија сматра да кандидат поседује неопходна знања и вештине за успешно самостално бављење научним и истраживачким радом, те да ће на тај начин доприносити развоју савремене теорије и праксе у области архитектуре и урбанизма.

4. ОСТВАРЕНИ НАУЧНИ ДОПРИНОС

4.1. Приказ остварених научних доприноса

Комисија сматра да докторска дисертација кандидата Бранка В. Бурмаза доприноси развоју уже научне области архитектонског пројектовања и савремене архитектуре.

Научни допринос остварен је кроз искорак у односу на постојећу методологију истраживања самоорганизованих активности у архитектонском простору и посебно архитектонског квир простора. Он се састоји у примени Лефеврове тријаде како би се објаснио самоорганизовани настанак квир простора, као и употреби метода просторног модела да би се разумела веза између знања о простору које се производи дискурзивно у популарном и стручном говору и просторно-архитектонских односа који настају у материјалном простору града. Овај методолошки приступ може бити примењен не само на испитивање квир простора, већ и других друштвених простора који се обликују ван институционалне архитектонске праксе.

Научни допринос за разумевање улоге архитектуре у перцепцији и просторној пракси корисника у производњи квир простора је остварен кроз аргументовано показивање да квир простор у хетеронормативном окружењу настаје кроз процесе скривања ЛГБТК заједница, поделе међу местима, кривљење перцепције и кретања, те онемогућавање да се истовремено одреде положај и оријентација ненормативног тела, те да у свим овим процесима архитектонска структура има кључну улогу.

Научни допринос има и откриће јединственог синтезног архитектонског модела квир простора у говору о ЛГБТК особама, који је назван *унутрашњом периферизацијом*. Ова теза открива механизам кроз који се квир простор обликује. Испитана су два начина да се објасни преношење модела из говора у простор и између различитих контекста. Један се заснова на идеји о репрезентацијама простора из Лефеврове просторне тријаде, а други на теорији перформативности.

Практичан научни допринос огледа се у томе што је квир простор и архитектоника квир места предмет потпуно неиспитан у нашој средини, па ово истраживање својом типологијом, историјатом и мапирањем ЛГБТК места у савременом Београду, може послужити као добар основ за даља истраживања у овој области, а посебно као смернице за планирање и пројектовање простора ЛГБТК заједница.

4.2. Критичка анализа резултата истраживања

Дисертација испитује особине архитектонског квир простора и начине његовог обликовања и производње, и истражује их посебно на случају Београда. У дисертацији су јасно постављене хипотезе, које одговарају постављеном проблему и предмету истраживања. Кроз компаративну и критичку анализу, метод просторне синтаксе и

просторног модела, полуструктурисане и отворене интервјуе, антрополошки метод директног посматрања и етнографије, као и студију случаја хипотезе су провераване и потврђене и на теоријском и на емпиријском нивоу. Начин на који је спроведено опсежно истраживање, добијени резултати и изведени закључци, показује конзистентност и савремени мултидисциплинарни приступ проучавању сложених научних питања.

Резултати истраживања показују начине обликовања квир простора и говори о његовом развоју у Београду. На основу ових резултата могуће је сагледати улогу архитектуре у производњи квир простора, постојеће односе у архитектонској структури око и на ЛГБТК местима. На основу истраживања могуће је установити путеве којима би се могло водити планирање и пројектовање за ЛГБТК заједнице у Београду.

За разлику од планерских градских администрација и архитектонских академских институција у великим градовима Северне Америке, западне Европе и Аустралије, у Београду се у планерској и пројектанској администрацији и документима, као и у академским истраживањима у области архитектуре до сада није бавило ЛГБТК местима. Ова докторска дисертација представља први рад ове врсте код нас и тако поставља основу и добар оквир за будућа истраживања.

Комисија сматра да дисертација обрађује актуелну и у Србији запостављену тему, проширује и унапређује методологију испитивања ненормативних простора и обрађује и приказује до сада струци непознат материјал, чиме се омогућава отварање нових истраживачких питања, што води ка надограђивању знања у научној области архитектуре и урбанизма.

4.3. Верификација научних доприноса

Оригинални рад у националном часопису међународног значаја верификованом посебним одлукама (**категорија M24**)

1. Burmaz, Branko, "Concept of a Device as an Analytical Tool in Research of Architectural Queer Space." in *Serbian Architectural Journal* vol. 8, no.2 (Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Architecture, with The Centre for Ethics, Law and Applied Philosophy, August 2016), 259-274.

Оригинални рад у тематском зборнику националног значаја (**категорија M45**)

1. Burmaz, Branko, "Gej klubovi u Beogradu: Unutrašnja periferizacija kvir prostora." u *Među nama: Neispričane priče iz gej i lezbejskih života*, ur. Jelisaveta Blagojević i Olga Dimitrijević (Beograd: Hartefakt Fond, 2014), 190-209.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

На основу анализе и оцене докторске дисертације кандидата Бранка В. Бурмаза Комисија констатује да су структура дисертације, проблем и предмет истраживања, примењени научни методи и научне хипотезе у складу са пријавом на коју је Универзитет у Београду дао своју сагласност. Дисертација у потпуности задовољава научне критеријуме, како у погледу квалитета и научне аргументације, тако и у погледу остварених резултата, научних доприноса и применљивости за будућа истраживања у научној области *Архитектура и урбанизам*. Кроз израду дисертације, као и кроз публикавање радова кандидат је показао способност за самосталан научно-истраживачки рад.

Имајући у виду садржај докторске дисертације и оцене изнете у овом Реферату, Комисија предлаже Наставно-научном већу Архитектонског факултета у Београду да се докторска дисертација под називом „Архитектонски модел квир простора: студија случаја Београда“ кандидата Бранка В. Бурмаза, дипл. инж. арх., прихвати, изложи на увид јавности и упути на коначно усвајање Већу научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду.

У Београду, 09. јун 2017. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

Др Владан Ђокић, редовни професор,
Универзитет у Београду, Архитектонски факултет

Др Зорица Ивановић, доцент,
Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Др Ана Никезић, доцент,
Универзитет у Београду, Архитектонски факултет

архитекта Зоран Лазовић, редовни професор,
Универзитет у Београду, Архитектонски факултет

Др Миодраг Шуваковић, редовни професор,
Универзитет Сингидунум, Факултет за медије и комуникације